

VAJDASÁG NÉPEINEK ÉS NEMZETISÉGEINEK TERÜLETI MEGOSZLÁSA KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TARTOMÁNY MAGYAR NÉPESSÉGÉRE

A népesedési problémák, mint nagy horderejű tömegjelenségek, ma világszerte az érdeklődés homlokterében állanak. A születések és halálozások, a természetes és tényleges szaporodás, az átlagos életkor alakulása, a népesség területi megoszlása és a népsűrűség, a társadalmi foglalkozási átrétegződés, a nemzetiségi hovatartozás, a népesség összetétele életkor, nem, foglalkozás szerint olyan alapvető népesedési jelenségek, amelyek társadalmi életünk különböző vonatkozásaiban, a gazdasági tevékenységek mindegyikében, a területfejlesztési tervezésben, a szükségletek előrelátásában, a politikai és igazgatási szervek mindennapos gyakorlatában szinte döntő fontosságú tényezőként szerepelnek. Ez a felismerés teszi indokolttá az alábbi népességföldrajzi vizsgáldást is.

A számos népesedési jelenség közül a jelen esetben egy kerül vizsgálat alá — Vajdaság népeinek és nemzetiségeinek földrajzi (területi) megoszlása. Az elemzés és a területi megoszlás kimutatása — számos gyakorlati ok miatt — igazgatási területegységenként, tehát *községi szinten* történik, habár tudjuk, hogy a kommunahatárok csak részben egyeznek meg az egyes népek és nemzetiségek által összefüggően lakott területek határaival. A finom, aprólékos részletekbe hatoló etnikai határok megvonásához nagyon részletes, a települések, helyi közösségek, tanyacsoportok szintjén történő elemzések egész sora szükséges, melyek alapján a területi megoszlást a községi határoktól függetlenül lehetne kimutatni és megszerkeszteni Vajdaság ezideig még nem létező néprajzi térképét. Jugoszlávia igen részletes nemzetiségi atlasza előkészületben van. Ugyanis a Szövetségi Statisztikai Hivatal gondos előkészítése alapján a JKSZ megfelelő szerve megvitatta a vállalkozás tervezetét, azt igenlően véleményezte és a maga részéről pártfogolta. A jelentős kiadvány, amely részletessége miatt sok munkát és időt igényel, csak évek múlva hagyja majd el a nyomdát. Ezért érthető, hogy ilyen természetű elemzéseket e sorok írójának nem állt módjában végezni.

A területi megoszlás problematikáját kétféle úton közelíthetjük meg. Mérlegelhetjük az egyes népek és nemzetiségek abszolút számát az adott területegységekben. Az abszolút értékekből nagyság-

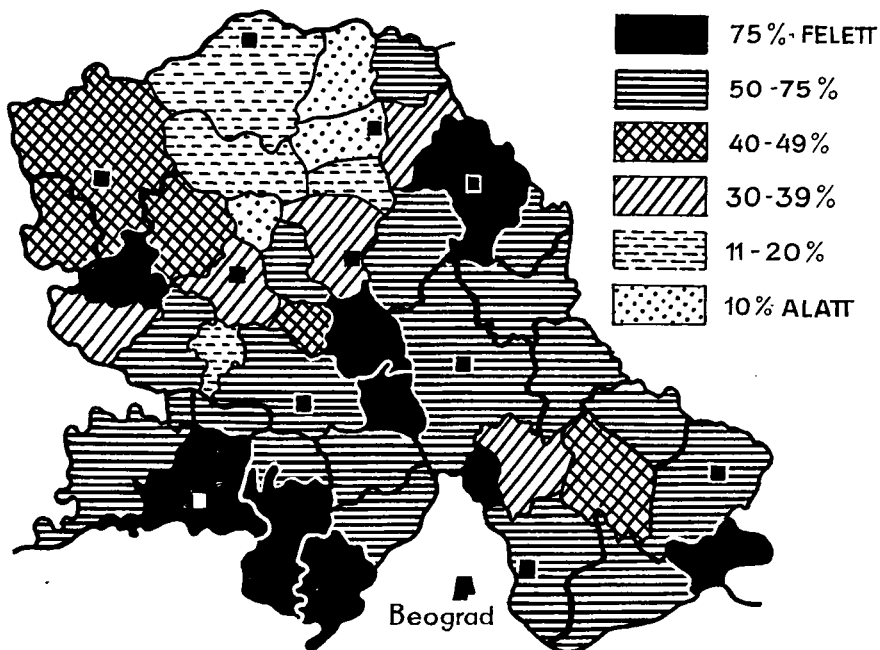
csoportokat szerkeszthetünk, melyek meghatározott jelkulcs segítségével térképre vihetők. Ebben az esetben a hol és a mennyi kérdését válaszoljuk meg, tehát a területi és a mennyiségi elem domborodik ki. Elméletben a vizsgált nép vagy nemzetiség abszolút száma megegyezhet az illető terület egység összlakosságának számával. Vajdaságban azonban gyakorlatilag ilyen eset nem fordul elő. Nálunk szintiszta szerb, horvát, magyar, szlovák stb. népességű község nincs, vagyis bármelyik vizsgált nép vagy nemzetiség bármelyik község összlakosságának csak bizonyos hányada lehet. Az összlakosság és a vizsgált nép vagy nemzetiség száma közötti mennyiségi viszony, arány legegyszerűbben százalékban fejezhető ki és szintén térképezhető. Ilyen módon az illető nép vagy nemzetiség volumene szemlélhető az egyes terület egységek össznépességében. Vizsgálódásainkat mindkét szempont figyelembevételével végezzük.

A népi-nemzetiségi összkép talán Jugoszlávia egyetlen vidékén sem annyira tarka, változatos és bonyolult, mint Vajdaságban. Népek, nyelvek, vallások, szokások, mentalitások olyan erős mértékben keveredtek itt területileg össze, hogy a népi, nyelvi határok sok helyen szinte elmosódnak. Történelmi múltunk utolsó ötszáz éve alatt a különböző irányból érkező betelepedési hullámok 21 népet, nemzetiséget, etnikai csoportot sodortak erre a tájra. A szocialista kiépítés során bekövetkezett mélyreható gazdasági átalakulások a munkakerő újabb hatalmas méretű területi átcsoportosítását eredményezték helyi, táji és országos méretekben. Ennek a mozgásfolyamatnak pillanatnyi időbeli keresztmetszetét és térbeli vetületét tükrözi az 1971 elején felvett helyzetkép.

Mielőtt az egyes népek és nemzetiségek területi elhelyezkedését felvázolnánk, lássuk előbb, hogyan fest tartományunk néprajzi képe. Az alábbi és minden következő statisztikai adatot, melyek a további számítások alapjául szolgáltak, a Tartományi Statisztikai Intézet kiadványából merítettem (SAP Vojvodina — Pokrajinski zavod za statistiku: Popis stanovništva i stanova 1971, Prethodni rezultati o nacionalnom sastavu stanovništva 31. marta 1971. god. Statistički bilten br. 7, Novi Sad, jula 1971). Az alábbi táblázatban csak azok a népek és nemzetiségek szerepelnek, melyek Vajdaság össznépességének legalább egy százalékát teszik. Ezek együttvéve tartományunk lakos-

Népek nemzetiségek	Népességszám		Index 1961–100	Szerkezet %-ban	
	1961	1971		1961	1971
Szerb	1 017 717	1 091 209	107,2	54,86	55,96
Magyar	442 561	423 412	95,7	23,86	21,71
Horvát	145 341	137 561	94,6	7,84	7,06
Szlovák	73 830	72 380	98,0	3,98	3,71
Román	57 259	52 972	92,5	3,09	2,72
Crnogorai	34 782	37 038	106,5	1,88	1,90
Ruszin	—	20 219	—	—	1,04

1. táblázat. Vajdaság népességének 1971. évi népi és nemzetiségi összetétele

1. ábra. A szerbek százalékos aránya tartományunk községeiben

ságának 94⁰/₀-át képezik. A táblázatból kimaradt néhány ezer főt számláló macedón, albán, bosnyák, bolgár, cseh, német, orosz, ukrán, szlovén stb. csoportok területi elhelyezkedésével nem foglalkozunk.

A táblázat adatai érthetőek és beszédesek. A szerbek és a crnagoraiak száma növekedett, a többieké 2—7,5 százalékkal csökkent. Az első esetben a tényleges szaporodás két forrásból, a természetes szaporodásból és a vándorlási különbözetből táplálkozott, míg a második esetben csak a rendkívül alacsony természetes szaporulat volt az alapja. A népességszám csökkenésének számos oka lehet, többek között a nyilvántartásba nem vett kivándorlás, elköltözés az ország munkaerőt igénylő vidékeire, más etnikai közegbe való felszívódás. A népességszám ilyen természetű alakulása Vajdaság népi összetételének szerkezetében is eltolódásokat okozott. A szerbek és a crnagoraiak aránya növekedett, a többieké kisebb-nagyobb mértékben csökkent, legerősebben a magyaroké (2,15⁰/₀). A ruszinok számának és százalékos részesedésüknek alakulása azért nem követhető úgy mint a többiekénél, mert az 1961. évi népszámlálás alkalmával az ukránokkal és a kisorozokkal együtt szerepeltek a kimutatásban.

Az egy millió főt meghaladó szerbek Vajdaság kistájaiban a következőképpen oszlanak meg. Bánátban él a szerbek 39,9, Bácskában 39,5 és Szerémségben 20,6 százaléka. Százalékos arányuk a kistájak össznépességében ettől lényegesen eltérő képet mutat — Szerémségben az összlakosság 75,3⁰/₀-a, Bánátban 65,4⁰/₀-a, Bácskában pedig 43,7 százaléka szerb. Területi elhelyezkedésükre bizonyos fokú tömörség jellemző, összefüggően lagnak meg nagy területeket, szór-

ványosan más nemzetiségű lakosság beékelődésével. Különösen vonatkozik ez Szerémségre és kisebb mértékben Közép-Bánátra. Abszolút számukat véve alapul, területi megoszlásuk az egyes községekben a következő képet mutatja. Kilenc községben — ahol számuk meghaladja a 40 000 főt — él a vajdasági szerbek több mint fele. Legtömegesebben Újvidék (136 814), Zrenjanin (91 165), Pancsova (74 245), Sremska Mitrovica (65 216), Kikinda (52 202) és Zombor (48 766) községben laknak. További nyolc községben 20—30 000-es, 15 községben 10—20 ezres csoportokban élnek, 12 községben pedig számuk nem éri el a 10 ezret.

A százalékos arányt feltüntető térkép azt mutatja, hogy három község — Kishegyes, Zenta és Kanizsa — kivételével a szerbek száma mindenütt nagyobb 10 százaléknál. Az összlakosság viszonylag kis részét képezik még Szabadka, Bácsstopolya, Ada és Petróc községekben. Bácska 20 községe közül számuk mindössze hat községben haladja meg az 50 százalékot. Viszont Szerémség minden községében az összlakosság több mint felét képezik, sőt háromban arányuk a 75 százalékot is túllépi. Bácska túlnyomóan szerb községei Titel, Zsablya és Hódáság. Bánátban Kikinda, Opovo és Fehértemplom községek össznépségének több mint háromnegyede szerb, Kovačica, Alibunár és Csóka területén viszont számuk nem éri el az összlakosság felét. A szerbek több mint egynegyede Vajdaság 20 ezer lakosnál nagyobb népességű városaiban él. Legtöbben Újvidéken (89 531), Zrenjaninban (42 725), Pancsován (42 466), Kikindán (27 507), Versecen (26 062), Zomborban (23 336) és Sremska Mitrovicán (21 750) laknak.

A jugoszláviai magyarság három etnikai területe Vajdaság, Baranya Kelet-Szlavóniával és a szlovéniai Muravidék. Szórványosan kisebb csoportokban az ország más részeiben is élnek. A magyarság zöme Vajdaságban él. Tartományunk kistájaiban számuk nagyon egyenlőtlenül oszlik meg. A vajdasági magyarok 73,8 százaléka Bácskában, 24,3%-a Bánátban, 1,9 százaléka pedig Szerémségben lakik. Vajdaság 44 községének mindegyikében található több-kevesebb magyar. Számuk csak Petróc, Zsablya, Opovo, Alibunár, Fehértemplom, Beočin, Pećinci, Šid, Stara Pazova községek területén nem éri el az ezret.

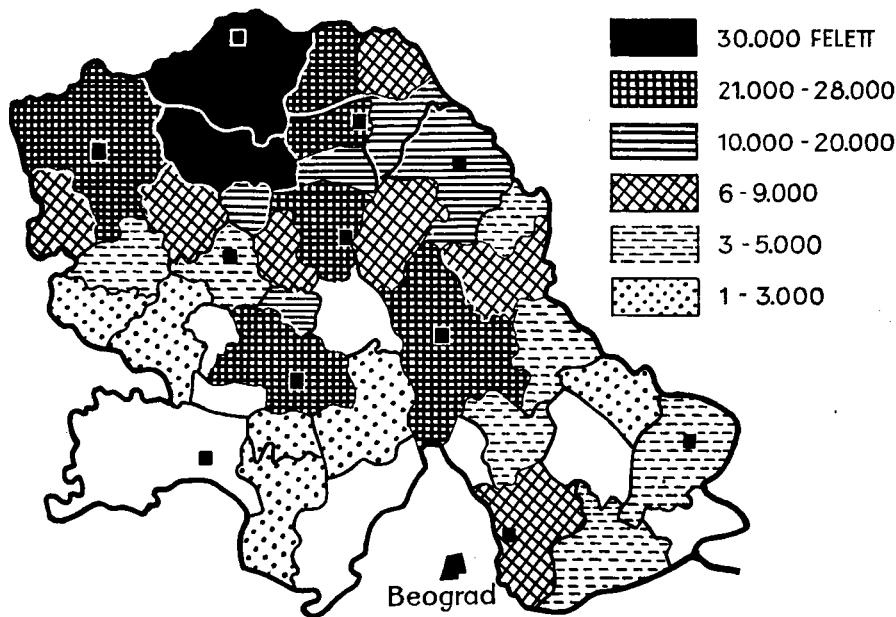
A népesség abszolút számát feltüntető térképen a kerületi koncentráció alapján négy, egymástól éles határral el nem választható etnikai körzet különíthető el.

Az északvajdasági etnikai körzetben lakik a vajdasági magyarok 66 és fél százaléka. Két bánáti (Törökkanizsa, Csóka) és a következő bácskai községek sorolhatók ide: Szabadka, Bácsstopolya, Kanizsa, Zenta, Ada és Becse a Tisza mentén, továbbá Szenttamás, Kishegyes, Kúla, Zombor és Apatin a löszhátságon és a Duna mentén. Legszámosabbak a szabadkai (72 928), a bácsstopolyai (31 481), kanizsai (29 869), zentai (26 881), becsei (27 759) és az adai (17 823) kommunában, de Kishegyes területén is mintegy 10 ezer él. Ez a hét község képezi a vajdasági magyarok földrajzi magját. Ezen a mintegy 3000 km² nagyságú területen lakik a vajdasági magyaroknak több mint fele. Az említett 13 község gazdasági életében az agrártermelés és a hozzá kapcsolódó feldolgozó ipar vezet. A terület legrangosabb vá-

rosi központja a kitűnő forgalmi helyzetű, országos jelentőségű iparral rendelkező Szabadka, Észak-Vajdaság legerősebb vonzáscentruma. A város gravitációs területe lényegében megegyezik azzal az imént kijelölt területtel, melyen a magyarok kétharmada él. A vonzásterület peremén már a szomszédos erős vonzáscentrumok — Újvidék, Zrenjanin és Kikinda — hatása egyre kifejezettebbé válik. A vonzásterületen belül a kereskedelmi hálózat, a kisipar, a gyárpar fejlettsége és művelődési intézményei révén Zombor, Kúla, Becse, Bácsstopolya, Ada, Zenta játszik jelentős szerepet. A fő központi hely, Szabadka, mellett ezek a városok mint alacsonyabb rangú, kisebb hatósugarú vonzáscentrumok fungálnak. Szabadka környezetével gazdasági, társadalmi, közlekedési és egészségügyi funkciói révén épített ki szoros kapcsolatokat, azonban legerősebb hatást művelődési szerepkörével fejt ki.

A középbánati etnikai körzet hat községében él a magyarság 13,9 százaléka. Legtöbb a zrenjanini (21 925) és a kikindai (13 098) kommuna területén lakik, de Törökbecse (8 212) és Begaszentgyörgy (7998) községekben is számottevőek. A magyarcsernyei és a szécsányi kommunában számuk nem éri el az ötezret (4272 illetve 3461). Itt a gyorsan fejlődő, mozgalmas életű Zrenjanin a legnagyobb hatósugarú vonzásközpont. Mellette még Kikinda funkciói gyakorolnak erősebb hatást Közép-Bánát népességére.

Dél-Bácska kilenc községében él a magyarság 11,6 százaléka — legtöbb az újvidéki (28 381) és a temerini (10 323) kommunában. A többi hat községben — Verbász kivételével (4594) — 1000—3000 fős

2. ábra. A magyar népesség községenkénti megoszlása

kisebb csoportokban élnek. Legerősebb városközpont a vajdasági városhierarchia élén álló Újvidék. A két erős bácskai vonzáscentrum határterületén az iparos Verbász szerepe növekedőben van.

Dél-Bánát nyolc községében lakik a további 6,1 százalék. Pancsova (7228), Kovin (4863), Versec (4788) és Kovačica (4765) községekben található jelentős magyar csoportok. Legfejlettebb vonzásközpont Pancsova, Versec pedig kisebb hatósugarú centrum.

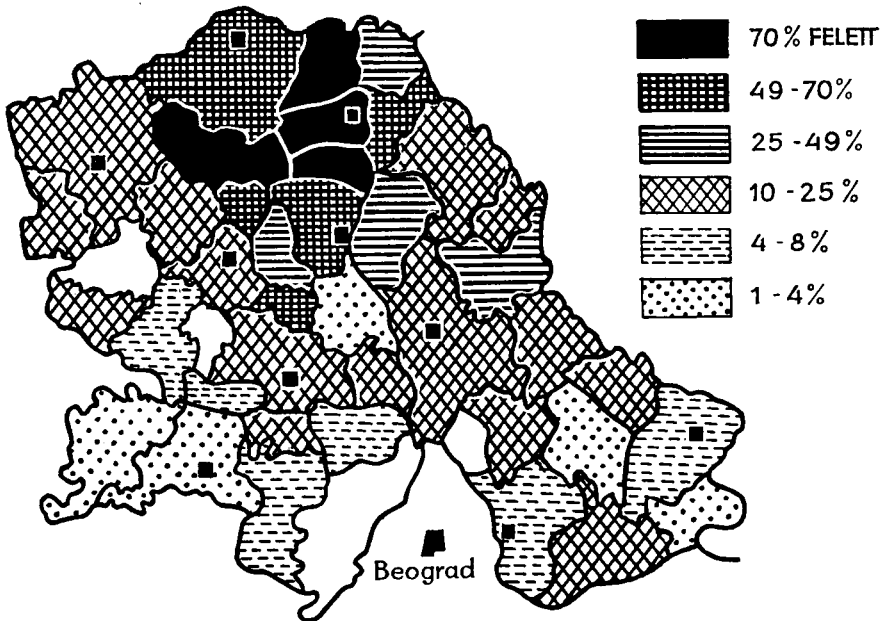
Szerémségben Sremska Mitrovica, Újvidék vonzásköréhez tartozó nyolc község apró- és kiskfalvaiban él szórvaosan a magyarság 1,9 százaléka, legtöbb Ruma (2519) és Indija (1688) területén.

Az elmondottak alapján megállapítható, hogy a magyarság 92 százaléka, Bácska, Észak- és Közép-Bánát 28 községében, a maradék 8 százalék pedig Szerémség és Dél-Bánát 16 községében él. Városaink térbeli rendjéhez és a közlekedési hálózathoz viszonyítva a magyarság területi elhelyezkedése kedvezőnek mondható. Ugyanis a fenti négy tömörülési körzet mindegyikében van egy funkciókban gazdag erős vonzáscentrum és számos alacsonyabb rangú központi hely. Ez azt jelenti, hogy a közép- és felsőoktatási intézmények, továbbá más kulturális és kiszolgáló létesítmények telepítése esetében ezt a tényt nem lehet figyelmen kívül hagyni. Másrészt a vonzásközpontokban sugarasan összefutó közlekedési vonalak megkönnyítik a centrumok megközelítését és az odatelepült mindenféle rendeltetésű létesítmény szolgáltatásainak igénybevételét, valamint a beingázás lehetőségeit is növelik.

Vajdaság községeit a népességszám alapján négy csoportba sorolhatjuk. Tizennégy törpeközség népességszáma nem éri el a 20 ezret. Ezekben lakik a magyarság 13,5 százaléka. Van továbbá 20, 20—50 ezer lakosú kisközség, a magyarság 44,7 százalékával. Hat közepes nagyságú kommuna népességszáma 50—100 ezer között mozog. Itt található a magyarok 11%-a. Végül a négy nagy községben, melyek népességszáma meghaladja a 100 ezer főt, lakik még 30,8%. Mármost, ha a kommunák összlakosságának erősen ingadozó értékeihez viszonyítjuk a magyarság vagy bármely más nép vagy nemzetiség abszolút számának ugyancsak változó értékeit, az a helyzet áll elő, hogy a magas népességszámú községekben a tekintélyesebb számú magyar vagy más csoportok is az összlakoságnak viszonylag csak kisebb hányadát képezik, viszont az alacsonyabb népességű községekben a kisebb csoportoknak is lehet nagyobb volumene. Ezért az egyes csoportok „fajsúlyának” a lemerésénél inkább ajánlatos az egyes népcsoportok abszolút számának figyelembevétele.

A magyarság községenkénti százalékos arányát feltüntető térkép az előzővel bizonyos fokig egyezést mutat, de a fenti okok miatt eltérések is észlelhetők. Két községben a magyar lakosság száma meghaladja a 30 ezret. A kisebb népességű Bácsstopolya 72,4 százaléka magyar, viszont a nagy szabadkai községben, habár Vajdaság kommunái közül itt él a legtöbb magyar, csak az össznépesség felét (49,7%) teszik. Továbbá hat községben számuk meghaladja a 20 ezret. A három kis népességű községben többségben vannak (Kanizsa 88,4%, Zenta 85,6%, Becse 62,3%), azonban a másik három népesebb községben az összlakosság egynegyedét sem érik el (Zombor

23%, Újvidék 13,3%, Zrenjanin 16,9%). Tízezernél többen öt községben élnek. Négy kisebbben százalékarányuk magas (Ada 79%, Kishegyes 63,9%, Csóka 61%, Temerin 52,5%), a nagy kikindai kommunában viszont csak 19%. Hét községben a magyarok száma 6—9 ezer között van. Négyben részesedésük meghaladja a 25%-ot (Törökkanizsa, Törökbecse, Begaszentgyörgy, Szenttamás), kettőben pedig a 10%-ot, viszont a nagy lélekszámú pancsovai kommunában élő 7228 magyar az összlakosságának csak 6,5 százalékát teszi. Ismét hét községben 3—5000-es csoportok élnek. Ötben számuk eléri a 10%-ot, Versecen és Hódságon pedig nem. Összegezőként megállapíthatjuk a következőket:

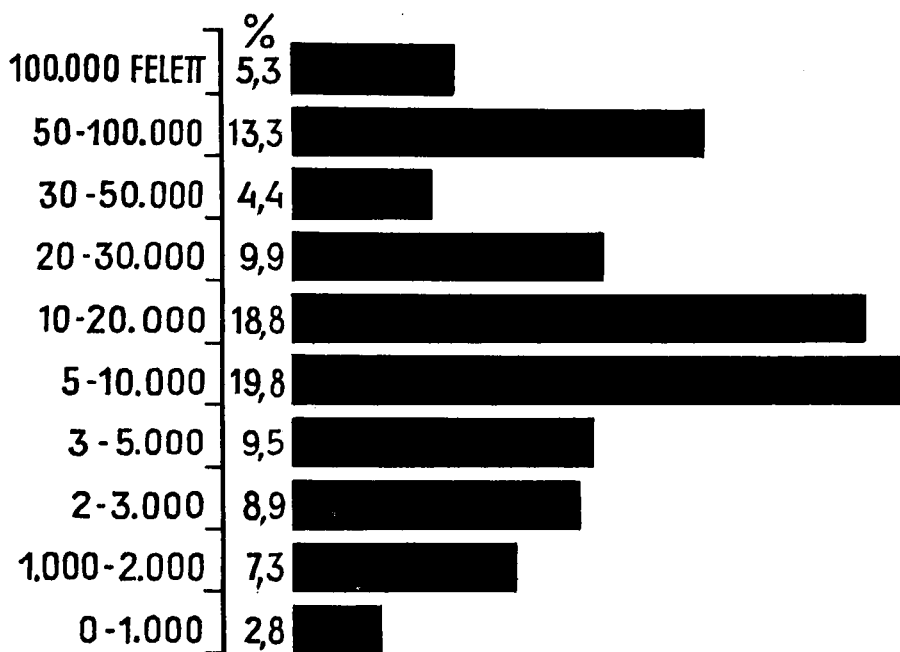
3. ábra. A magyarok százalékos részesedése a vajdasági községek össznépességében

- 9 községben a magyarság százalékaránya eléri vagy meghaladja az 50 százalékot;
- összesen 28 községben számuk meghaladja a 10%-ot;
- 6 községben, noha az abszolút számok igen jelentősek, az összlakosságának mindössze 4—9 százalékát képezik;
- 10 községben a magyarság aránya 4 százaléknál kevesebb.

A községenkénti területi megoszlás felvázolása után vizsgáljuk meg milyen nagyságrendű és gazdasági jellegű településekben él a vajdasági magyarság. Mint ismeretes a települések nemcsak lakóhely-együttesek és a termelés színhelyei, hanem ezen túlmenően a lakosság számára nagyon sokféle szolgáltatást is nyújtanak. Általában az ellátás minősége szoros összefüggésben van a települések nagyságával — minél nagyobb a település, annál differenciáltabb

igényeket kielégítő közcélú intézményekkel és létesítményekkel rendelkezik. Az apró-, kis- és középfalvak zömében a mindennapi szükségletek — az élelem beszerzése, az alapfokú iskolázás és egészségügyi szolgáltatás, a minimális szórakozás — helyben kielégíthetők. A nagyfalvak, kis- és középvárosok már egyes középfokú, főleg oktatási és kereskedelmi szolgáltatásokat is biztosíthatnak, azonkívül legtöbbjük mint kommunaszékhely igazgatási szerepkörrel is rendelkezik. Vajdaság 30 ezer főnél nagyobb népességű közép- és nagyvárosaiban nagy hatósugarú, közép- és magasszintű kulturális, egészségügyi, oktatási, kereskedelmi, pénzügyi és társadalmi-politikai funkciók összpontosulnak. Ezenkívül jelentős ipari és forgalmi góccok, továbbá magas szintű tudományos és kulturális tevékenység színterei. Nem lehet számunkra közömbös a népességnek települési nagyságkategóriák szerinti megoszlása sem.

A vajdasági települések több mint fele (58,5%) ötezer lakosnál kevesebbet számlál. A településszerkezetre tehát az apró-, kis- és középfalvak jellemzők. Bácska az 5000 főnél nagyobb települések magas számával tűnik ki, és emlékeztetésként megjegyezzük, hogy itt él a vajdasági magyarság majdnem háromnegyed része. Általában Bácska települései inkább a magasabb nagyságrendű csoportokba tartoznak, míg Bánátban és Szerémségben az alacsonyabb kategóriák felé való eltolódás észlelhető. Ennek pedig logikus következménye, hogy a magyarság nagyobb része a magasabb nagyságcsoporthoz tartozó településeken él. Ezt bizonyítja az alábbi diagram is.

4. ábra. A magyar népesség százalékos megoszlása a települések nagyságcsoporthaj szerint

A diagram részletező adatait, a nagyságkategóriák szerinti megoszlás jellemző vonásainak kellő kiemelése miatt, ajánlatos összevonna értékelni.

Vajdaság — főleg Szerémség és Bánát — apró- és kisfalvaiban él a magyarság 2,8⁰/₀-a, kereken mintegy 12 000 fő. Ilyen települések a bácskai löszhátságban Obornjača, Valkaisor, Törökfalva, Moholgunaras, Völgyes, Kishomok, Bagremovo, Zobnatica; Bánátban Oroszlámos, Majdány, Rábé, Káptalan, Udvarszállás, Lukácsfalva, Fehértelep, Verbica, Sumarak, Bikács. E települések zöme a tanyaközpontok befalvasításával vagy a tőkés nagybirtokok majorjainak átformálódása útján keletkezett. A főútvonalaktól és a nagyobb városi központoktól távolabb eső, egyoldalúan fejlett agrárfalvak ezek, ahol még a mindennapi szükségletek is alig elégíthetők ki.

A némileg jobb ellátottságú 1—3000 fős kis- és középfalvakban él a további 16,2⁰/₀. Ilyen, majdnem színmagyar települések a bácskai löszhátságban Kevi, Felsőhegy, Zentagunaras, Tóthfalva, Orom, Oromhegyes, Ludaspuszta, Kispiac, Telecska; a Tisza mentén Martonos, Adorján; a délbácskai folyami teraszon Szilágy, Gombos, Doroszló; Kikinda vonzáskörzetében Jázova, Szaján, Tóba, Magyarcsérnye; Közép- és Dél-Bánátban Szentmihály, Tamásfalva, Alsóitabé, Úrményháza. Magyar többségűek még Bácskában Bajsa, Kelebia, Miloševo, Rákóczifalu, Budisava, Bánátban Törzsudvarnok és Sándoregyháza.

A magyarság majdnem fele — 48,1⁰/₀-a — a 3000 főt meghaladó de 20 ezer lakosnál kisebb nagyfalvakban és kisvárosokban lakik. Ilyen települések a 3—5000-es nagyságcsoportban Bácskertes, Feketehegy, Tornyos, Bácsszőlős, Pacsér, Nemesmilitics, Padé, Kisorosz, Torda, Székelykeve. Az 5—10 000-es nagyságcsoportban magyarlakta települések Palics, Csantavér, Bezdán, Kishegyes, Horgos, Moravica, Péterréve, Mohol, Bácsföldvár, Debelyacsa, Törökkanizsa, Csóka. A 10 000—20 000-es kategóriában zömmel magyar lakosságú települések Kanizsa, Ada, Bácsstopolya, Temerin, Muzsla, de számuk Szenttamáson (5914), Kúlán (4454) és Bajmokon (4330) is jelentős. Az említett települések legnagyobb részének közlekedésföldrajzi helyzete kedvező, mert a nagy vonzáscentrumok viszonylag könnyen megközelíthetők. Főleg helyi nyersanyagokat feldolgozó kis és középnagyságú iparüzemekkel rendelkeznek. Az alsófokú ellátás mindegyikben biztosítva van, sőt a nagyobbakban már középszintű oktatási, kereskedelmi, egészségügyi, pénzügyi létesítmények is működnek, azonkívül legtöbbje kommunaszékhely. Nem egy közülük, mint helyi központ, kisebb vonzásterületet alakított ki magának.

Vajdaság legfejlettebb, legnagyobb népességszámú, magas szintű központi funkciókkal rendelkező közép- és nagyvárosaiban él a magyarság 33 százaléka. Bácska országos jelentőségű és regionális központjaiban a magyar lakosság száma így alakul: Szabadka 43 277, Újvidék 22 698, Zenta 20 598, Becse 15 720, Zombor 7201. Bánát városaiban számuk már jóval kevesebb így Zrenjaninban 10 051, Kikindán 7668, Versecen 3143, Pancsován pedig Hertelenddel együtt 5759 magyar lakik.

Szerémség településeiben néhány száz fős csoportokban szórva-nyosan élnek magyarok. A 3000-nél kevesebb lakosú falvakban Maradék (979), Šatrinci (463) és Nikinci (637). A 3—5000-es nagyság-csoportba tartozó Hrtkovci (725), Ürög (633), Erdővég (214), Vrdnik (205), az 5000 főt meghaladó települések közül Beočin (454), Indija (336) és Lačarak (260) területen élnek számosabban. Sremska Mitrovicán, Szerémség legnagyobb városában 885 magyar lakik.

A települések szerinti megoszlás kapcsán azt is meg kell vizsgálnunk milyen nagyságú csoportokban él együtt kompaktan a magyarság. A tömörülés, vagy ellenkező irányból tekintve a szóródás mértékét az alábbi táblázat szemlélteti. A három nagyságkategória határértékeinek megállapítása az anyanyelvű oktatás megvalósításának törvényszabta lehetőségei alapján történt.

Nagyságcsoport	A magyar népesség száma	%	Települések száma	Átlagosan egy településben
0—120	5 930	1,4	238	25
121—2200	83 339	19,8	137	608
2200-on felül	334 143	78,8	53	6305

2. táblázat. A magyar népesség nagyságcsoportok szerinti megoszlása

Vajdaság 451 települése közül 428-nak van magyar lakosa. Ha összehasonlítjuk a népesség abszolút számát a magyarlakta települések számával, látszólag jelentős szóródás mutatkozik, mert átlagosan egy településre alig több mint ezer lakos jut. A valóságos helyzet azonban egészen más. Az elkallódásnak legjobban kitett első csoportban mindössze 5930 lakos van. Az adatokból látható, hogy a szóródás ebben a kategóriában valóban nagy, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy 164 településben 10 vagy annál kevesebb család él. Azonban az anyanyelv használata pótoktatás keretében vagy gyűjtőtagozatok szervezésével még ilyen körülmények között is megoldható. A második csoportban már jóval kevesebb számú településben többszáz főt számláló csoportokban laknak, és végül a magyar népesség majdnem négyötöde alig több mint félszáz településben él több-ezres nagy tömegekben. Az ilyen megoszlás mind az anyanyelvű al-
só- és középfokú oktatás, mind a népek és nemzetiségek egyenjogúságára vonatkozó elvek gyakorlati alkalmazása szempontjából kedvezőnek mondható.

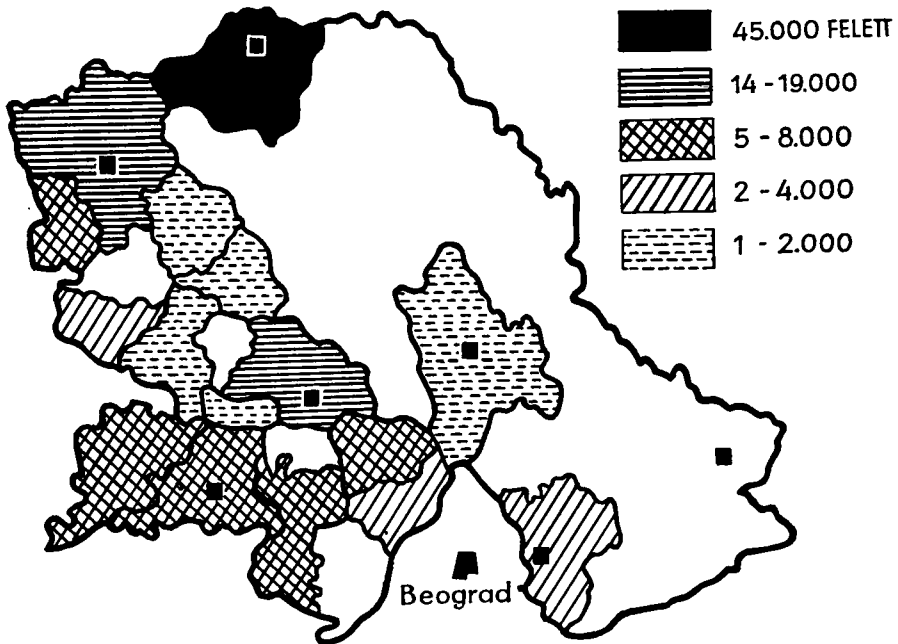
Nagy vonalakban áttekintettük a vajdasági magyarok területi elhelyezkedését. A jugoszláviai magyarság teljes számáról és területi megoszlásáról azonban csak akkor vázolható fel helyzetkép, ha a többi köztársaságok statisztikai intézetei is megjelentetik a nemzeti-ségi összetételre vonatkozó adatokat.

A vajdasági horvátok zöme Bácskában települt (71,7%). Észak-Bácskában és a bácskai Duna mentén — Szabadka, Zombor, Apatin, Bács, B. Palánka, Újvidék vonalán — mutatkozik a legerősebb tömörülés. Ezen a területen 91 894 horvát él, vagyis a vajdasági horvát-ság 66,8 százaléka. Legszámosabbak a szabadkai (46 181 — 31,5%), a zombori (18 924 — 19,3%), az apatini (6572 — 19,2%), a bácsi

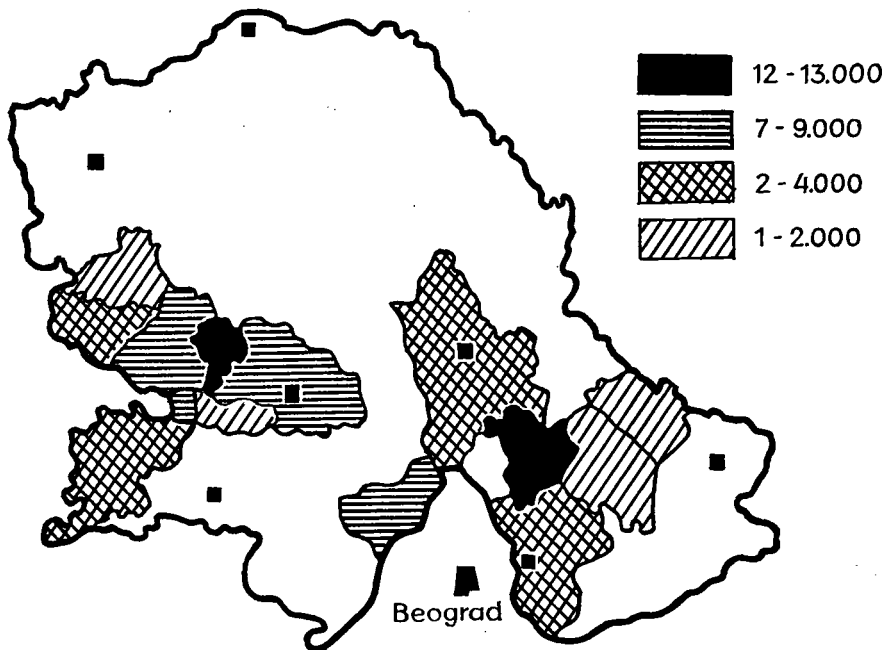
(3662 — 18,9%) és az újvidéki kommuna területén. Közép- és Kelet-Bácska községeiben az összlakosság 1—3 százalékát képezik. Őt, főleg magyarlakta községben pedig számuk még az egy százalékot sem éri el. A horvátok másik, az előbbinél jóval gyengébb sűrűsödési területe Szerémség nyugati, középső és északkeleti része. Legtöbben Sid (7778 — 20,4%), Indiža (6025 — 14,9%), Sr. Mitrovica (5711 — 7,3%), Ruma (5486 — 10,5%), és St. Pazova (3661 — 8,4%) községekben találhatók. Szerémségben a vajdasági horvátok 22,6%-a él. Bánátban a horvátok szórványosan laknak (5,7%). Három községben számuk 1—2% között mozog, további tizenegyben pedig számuk az egy százalékot sem éri el. Legtöbb horvát Pancsova község területén él (2673), legmagasabb százalékarányuk pedig Opovon van (6,9).

Ha települési szinten nézzük a horvátok területi megoszlását, igen érdekes képet kapunk. A vajdasági horvátok 50,2%-a kilenc településben él, melyekben népességszámuk meghaladja a 3000 főt. Ezek közül négy közép- és nagyváros (Szabadka, Újvidék, Zombor, Sr. Mitrovica), négy falusi település (Tavankut, Szond, Bajmok, Monostorszeg), egy pedig Vajdaság legkifejezettebb városglomerációjához tartozik (Pétervárad). Legtöbb a horvát Szabadkán (27 046), Zomborban (9367) és Újvidéken (6966). A falusi települések élén 5670 horvát lakossal Tavankut áll.

A szlovákok területi elhelyezkedésére bizonyos mértékű tömörség jellemző. Fő etnikai területük a délbácskai és északszerémségi Dunamellék, kiágazásokkal délen Sid, északon Hódság felé. A jel-

5. ábra. A vajdasági horvátok területi elhelyezkedése

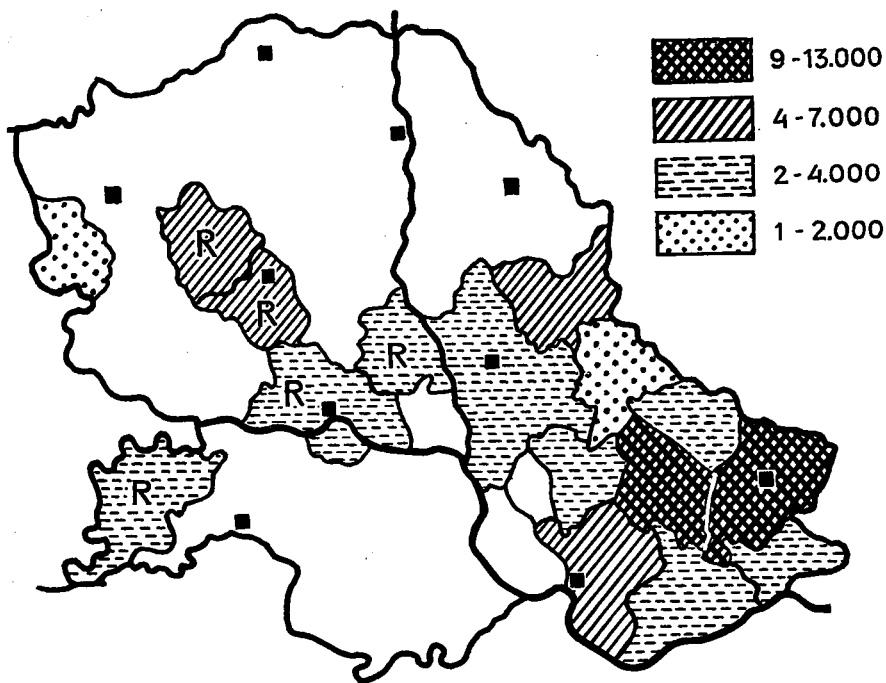

6. ábra. A szlovákok Vajdaságban

zett terület 10 községében és a szlovákok 69%-a. Helyzetük Újvidék vonzáskörzetében nagyon kedvező. A legnagyobb foku sűrűsödés a bácskai Duna mente egymással szomszédos négy községében (Bács, Palánka, Petrőc, Újvidék) mutatkozik. Petrőc lakosságának 69,5%-a, Bácsnak 21,7%-a, Palánkának 13,9%-a szlovák. Az újvidéki kommunában a szlovákok abszolút száma (9056) Petrőc után következik, azonban a község magas népességszámában százalékos részesedésük kicsiny. E négy községben él a szlovákok majdnem 40%-a. Jóval gyengébb tömörülési góc Indija (672) és St. Pazova (7818), valamint Šid (3607) területe.

A bánáti szlovákok zöme Kovačica (12 867), Zrenjanin (3659) és Pancsova (2443) községben lakik. Százalékos arányuk Kovačicán a legmagasabb (38,5), viszont a két nagy népességű kommunában nem éri el a 3 százalékot. Ezzel szemben Plandište és Alibunar kisközségekben részesedésük eléri a 6%-ot, és Csókán is nagyobb két százaléknál. További tíz községben elszórtan még 514-en laknak. A szlovákok 4000 főt meghaladó kompakt csoportjai a következő településekben találhatóak: St. Pazova (7740), Petrőc (7248), Kovačica (6483), Padina (6254), Kisač (5062) és Pivnice (4081). Ezen hat településben él a szlovákoknak majdnem fele.

A románok 93,3 százaléka Dél- és Közép-Bánátban lakik. A leg-tömörebb román etnikai közeg Alibunar község területén található (12 338), ahol a lakosság 38,8%-át képezik. A szomszédos Versec (9858), Plandište, Kovačica és a kissé távolabbi Begaszentgyörgy köz-

7. ábra. A románok és a ruszinok (R) Vajdaságban

ségekben a lakosság 11—16⁰/₀-a, a három Duna menti községben (Fehértemplom, Kovin, Pancsova) pedig 6—9⁰/₀-a román. Zrenjanin és Szécsány községben mindössze 5000 román él, további hat községben pedig számuk jelentéktelen. Bácska négy Duna menti községében (Zombor, Apatin, Bács, Újvidék) van a bánátnál jóval gyengébb tömörülés. Apatin község lakosságának 4,1⁰/₀-a román. Bácska további 15 községében kis csoportokban elszórtan élnek. Bácskában a románok 6,3⁰/₀-a települt le. Szerémség minden községében előfordul néhány román család. Jelentős román központok Tárnok, Uzdin, Lokve, Révaújfalu, Vladimirovac és Écska — valamennyi közepes nagyságú, alapfokú ellátást biztosító agrártelepülés.

A crnogoraiak csaknem fele (18 087) Verbász, Kishegyes, Kúla, Újvidék község területén lakik. Százalékos részesedésük Verbász (27,8) és Kishegyes (24,2) területén a legmagasabb. Számuk a szabadkai, hódási és zombori kommunában 500—1000 körül mozog, kisebb számban elszórtan még 13 községben laknak. Bánátban Pancsova község területén honosak nagyobb számban (1318). Legtöbben Verbászon, Lovćenacón, Szivácon és Újvidéken élnek.

A ruszinok három körzetben összpontosulnak. Legerősebb góc Kúla (6789) és Verbász (4746) község területe. Itt él a ruszinok 57⁰/₀-a. Jóval gyengébb tömörülés mutatkozik a zsablyai és az újvidéki kommunában (21,7⁰/₀). A harmadik körzet Šid és Sr. Mitrovica területe (15⁰/₀). Százalékarányuk Kúla (14⁰/₀) és Verbász (10,9⁰/₀) községben a legmagasabb. A legnagyobb ruszin település Bácskeresz-

túr (5619) és Kucora (2787). Kétszeres főt megközelítő csoportokban Verbászon, Újvidéken, Đurđevón található. Ezen az öt településen él a ruszinok kétharmada.

Az előző fejtegetésekben rámutattunk Vajdaság számban legnagyobb népei és nemzetiségei földrajzi elhelyezkedésének jellemző, lényeges vonásaira. A lakosság területi megoszlását kimutató népeségföldrajzi vizsgálatok kutatáseredményei lényegében a statisztikai adatok elemzéséből leszűrt ténymegállapítások és helyzetfelmérések. A feltárt tények — a népességföldrajz hatáskörén túlmenő — számos gyakorlati értékű, a demografus, közgazdász, politikus, közéleti munkás számára egyaránt hasznos következtetés levonására alkalmasak.

A fent vázolt népességi-területi megoszlás alapvonásaiban a török uralom letűnése utáni telepítések és a két világháborút követő újabb népmozgalmak során alakult ki. A mai népi-területi súlypontokat is e telepítési hullámok formálták, növelték és töltötték fel ismételten. Az erős népmozgalmak közötti időszakokban gazdasági okok mozgatta változó ütemű, méretű és irányú belső mozgások történtek, mégpedig a népi súlypontokból való szétáramlás formájában. Ezek a vándorlások a kompakt népi szigetek fellazulását, a népesség elvegyülését eredményezték, miáltal Vajdaság néprajzi képe egyre bonyolultabbá vált. A belső migrációs folyamatok napjainkban is rendkívül erősek. Sajnos a rendelkezésemre álló adatok nem tették lehetővé annak kimutatását, hogy az egyes népek és nemzetiségek milyen mértékben vesznek részt ezekben a helyi és táji jellegű mozgásokban és ennek következtében hogyan alakul, változik területi elhelyezkedésük.

Vajdaság népeinek és nemzetiségeinek területi elhelyezkedését egyenként, környezetük etnikai valóságától elvonatkoztatva, mutattam ki. A valódi helyzet azonban, amint tudjuk, rendkívül összetett. A települések, helyi közösségek és kommunák népeségszerkezeti vizsgálata kétségtelenül igen hasznos közérdekű munka, azonban ez már a jelen írás célkitűzésein túlmenő feladat.

REZIME

K. GYÖRE: TERITORIJALNI RAZMEŠTAJ NARODA I NARODNOSTI VOJVODINE S NAROČITIM OBZIROM NA MAĐARSKO STANOVNIŠTVO POKRAJINE

Autor razmatra teritorijalni razmeštaj naroda i narodnosti Vojvodine na nivou opštine s naročitim obzirom na mađarsko stanovništvo.

Problematici teritorijalnog razmeštaja može se prići na dva načina. Pristupivo nekog naroda ili narodnosti u datim teritorijalnim jedinicama može se iskazati apsolutnim brojem, koji teorijski može da se poklapa sa ukupnim brojem stanovništva posmatrane teritorije. U Vojvodini ova mogućnost praktično otpada, jer u pokrajini ne postoji nacionalno čiste komune. Apsolutni broj ma kojeg naroda ili narodnosti predstavlja samo izvestan — veći i manji — procenat ukupnog stanovništva. U opštinskim granicama može se apsolutni broj kao i procentualno učešće kartografski prikazati. Takve karte otkrivaju bitne odlike prostornog rasporeda pojedinih naroda i narodnosti.

Vojvođanski mađari prostorno se koncentrišu u četiri glavna etnička reiona. U 13 opština Severne Vojvodine živi 66,5% vojvođanskih mađara. Ostali su nastanjeni u Srednjem Banatu, Južnoj Bačkoj i Južnom Banatu, a izvestan broj i u Sremu. U odnosu na položaj razvijenijih gradskih centara kao i na saobraćajnu mrežu, takav teritorijalni raspored može se oceniti kao povoljan, jer se u svakom etničkom rejonu nalazi po jedan veliki grad sa brojnim ekonomskim i društvenim funkcijama (Subotica, Zrenjanin, Novi Sad, Pančevo), a i više centralnih mesta nižega ranga. Prilikom određivanja lokacije takvih obrazovnih, kulturnih i naučnih institucija čije je delovanje na neki način povezano sa mađarskim življem, ili čije usluge mađarski živalj treba da koristi, ova činjenica mora se uzeti u obzir. Analiza po naseljima pokazuje da mađari žive kompaktno, većinom u selima i gradovima srednje veličine. Znatno je broj onih koji žive u najrazvijenijim gradskim centrima pokrajine. Visoki stepen prostorne koncentracije stvara dobre uslove za realizaciju raznih ustavnih i zakonskih prava nacionalnosti u Vojvodini.

SUMMARY

K. GYÖRE: THE PEOPLE'S REGIONAL NATIONALITY DISTRIBUTION IN VOJVODINA, WITH A SPECIAL REFERENCE TO HUNGARIANS

The author analyses the location of people according to nationalities on a community level, with a special reference to Hungarian population.

There are two possible approaches to the problem. The presence of a people according to different nationalities can be expressed by an absolute number that can equal the whole number of the population of a certain analysed territory in Vojvodina, this approach is excluded, because there are no nationally pure communities.

The second approach is that the percentage is expressed from the total number of the population. This can be shown on a nationality chart in absolute numbers as well as in percentage.

The Hungarians are concentrated in four ethnic regions of Vojvodina. 66,5% are settled in 13 communities in the North and South of Backa, others in the Middle and South of Banat, and a certain number in Srem. Considering the traffic network this is supposed as favourable because in each ethnic region big towns are situated, like Novi Sad, Subotica, Zrenjanin, Pancevo with numerous economic and social facilities.

It is of vital importance to take the above mentioned facts into account especially by organizing cultural and scientific institutions that are closely connected with the life of the Hungarian population. The concentration of Hungarians in the most developed cities of the Autonomous Province is a guarantee that their civil and constitutional rights will be carried through.